

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ Η ΧΙΟΣ

Ἡ στρατιωτικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατέστησε προσιτὴ τὴν Ἀνατολὴ στὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ δημιούργησε νέες συνθήκες, οἱ ὁποῖες ἐπηρέασαν ἄμεσα τὶς ἐξελίξεις τοῦ κόσμου κατὰ τὰ ἐπόμενα 1000 χρόνια (323 π.Χ. - 641 μ.Χ.), ἐξακολουθοῦν δὲ ἔμμεσα νὰ τὸν ἐπηρεάζουν μέχρι σήμερα. Διότι «τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος χαρακτηρίζει τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς νέας»¹, ὅπως ἔγραφε πρὶν ἀπὸ 160 ἔτη ὁ J. Droysen, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἱστορικοὺς ποὺ ἀνεγνώρισε τὴ μεγάλη σημασία ποὺ εἶχε τὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου γιὰ τὴν Παγκόσμια ἱστορία.

Ἡ περίπτωσις πράγματι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δείχνει καθαρὰ τὸν καθοριστικὸ ρόλο ποὺ διαδραματίζει ἡ μεγάλη προσωπικότητα στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν πορεία.

Πρόθεσίς μου ὅμως δὲν εἶναι νὰ ἀποτιμῶ τὸ τεράστιο στρατιωτικὸ καὶ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Μακεδόνος, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσω, ποιά στάση τήρησε ἀπέναντί του ἡ νῆσος Χίος, ὡς καὶ πῶς ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος ἀντιμετώπισε τὴ στάση τῆς αὐτῆς.

Ὅταν τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 334 π.Χ. ἀναχωροῦσε ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν Πέλλα, τὴν ἐξουσία στὴ Χίο κατεῖχε ἡ ὀλιγαρχία, ἡ ὁποία ἦταν ἐχθρικῶς διατεθειμένη ἔναντι τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ὀλιγαρχικὰ καθεστῶτα ποὺ εἶχε ἐπιβάλλει ἡ Περσία στὶς Ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων

1. Μὲ τὴ φράση αὕτῃ ἄρχιζε τὸ μνημειῶδες ἔργο του ὁ J. Droysen, *Geschichte Alexanders des Grossen*, Βερολῖνο 1833, τὸ ὁποῖο ἀπετέλεσε σταθμὸ στὴν ἀξιολόγηση τῆς προσφορᾶς τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ καὶ ἐκπολιτιστοῦ. Μεταφράσθηκε τὸ 1883-5 στὴ Γαλλικὴ καὶ τὸ 1897 στὴν Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸν Ἰ. Παναζίδη. Πρόσφατα ἐγινε καὶ νέα μετάφραση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν Ρένο Ἀποστολίδη, ὁ ὁποῖος τὸ συμπλήρωσε μὲ λεπτομερεῖς ὑποσημειώσεις καὶ μὲ πλούσια βιβλιογραφία (Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Ἀθῆναι 1993, τόμοι δύο). Ἀπὸ τὴν παρατιθεμένη (στὸν τόμο Α', σσ. XXVII-XXXVIII) βιβλιογραφία ἀναφέρω τὸ δίτομο ἔργο τοῦ W. Tarn, *Alexander the Great*, Cambridge 1948, λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας ποὺ εἶχε γιὰ τὴν περαιτέρω ἐρευνα.

πού ἐξουσίαζε.² Για τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Ἀλέξανδρος ἀμέσως μετὰ τὴ μάχη τοῦ Γρανικοῦ (ἄνοιξις τοῦ 334) ἀπέστειλε τὸ στρατηγὸν Ἀλκίμαχο στὶς Αἰολικὲς καὶ Ἰωνικὲς πόλεις, γιὰ νὰ καταλύσῃ τὶς φιλοπερσικὲς ὀλιγαρχίες καὶ τυραννίδες καὶ νὰ τὶς ἀντικαταστήσῃ με δημοκρατικὰ πολιτεύματα.

Ἐπειδὴ ὁ Ἀρριανὸς³ ποὺ μᾶς παρέχει τὶς σχετικὲς πληροφορίες δὲν ἀναφέρει τὶς πόλεις τῆς Ἰωνίας στὶς ὁποῖες ἔδρασε ὁ Ἀλκίμαχος, ἀγνοοῦμε ἂν μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ἡ Χίος. Σὲ Χιακὴ ὅμως ἐπιγραφὴ τῆς ἐποχῆς⁴ ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Ἀλκίμαχος, ἀλλὰ παραμένει ἀμφίβολο ἂν πρόκειται γιὰ τὸν Μακεδὸνα στρατηγὸν ἢ γιὰ κάποιο ὁμώνυμό του Χιώτη, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται καὶ ὡς φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Παρόλα αὐτὰ μερικοὶ νεώτεροι ἐρευνηταὶ⁵ στηριζόμενοι στὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Ἀλκίμαχος ἔδρασε στὴ Χίο καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὴν κατέστησε μέλος τῆς Κορινθιακῆς Συμμαχίας. Δυστυχῶς ἡ ἱστορία τῆς Χίου κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο εἶναι ἑλλιπῶς γνωστὴ, με ἀποτέλεσμα νὰ μᾶς διαφεύγουν πολλὲς λεπτομέρειες τῆς σύγχρονης ἱστορίας της.

Ἐκεῖνο πάντως ποὺ διαπιστώνομε εἶναι ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες διεξάγονταν με πολὺ μεγάλο πάθος στὴ Χίο καὶ ὅτι ἐξαιτίας τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν ὑποχρεώθηκε ἡ νῆσος νὰ ἀλλάξῃ πολλὲς φορές στρατόπεδο. Τὶς μεταβολὲς αὐτὲς ὁ Heisserer⁶ ὑπολογίζει συνολικὰ σὲ πέντε, γεγονόσι γιὰ τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὴ Χίο ὡς «ἀσταθὲς στοιχεῖο στὸν παρατεινόμενο ἀγῶνα Μακεδόνων καὶ Περσῶν γιὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ Αἰγαίου»⁷.

Ὅπως ὅμως προκύπτει ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες πηγές, οἱ πολιτικὲς ἀλλαγὲς ἦσαν πράγματι λιγώτερες, πιθανὸν δύο ἢ τὸ πολὺ τρεῖς, ἐνῶ οἱ λοιπές

2. Ὡς αἰτία τῆς φιλοπερσικῆς στάσης τῶν ὀλιγαρχικῶν ὁ Κούρτιος (στὰ ἀποσπάσματα τοῦ Β' βιβλίου του, βλ. ἔκδοση Loeb, τόμ. Α', σ. 58) ἀναφέρει τὸ γεγονός ὅτι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἶχαν πλουτήσῃ ὑπὸ τὴν Περσικὴ κατοχὴ καὶ ὅτι γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἀντιπαθοῦσαν τὴ δημοκρατία, στὴν ὁποία ὅλοι οἱ πολῖτες εἶναι ἴσοι.

3. I, 18, 1-2.

4. Τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ ὁ Γ. Ζολώτας (Ἀθηνᾶ 1908, σ. 159, ἀρ. 2) ἀπεκάλεσε «δευτέρᾳ ἐπιστολῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους», στὴν ὁποία ἀναφερόμεθα κατωτέρω.

5. Ὡς π.χ. ὁ V. Ehrenberg, *Alexander the Great and the Greeks* Oxford 1938, σσ. 27, 29-30.

6. A. Heisserer, *Alexander the Great and the Greeks*, Oklahoma 1980, σσ. 92-93. Κατ' αὐτὸν οἱ πολιτικὲς ἀλλαγὲς συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη: 1) 336, ὁπότε ἡ Χίος ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸν Παρμενῖωνα 2) 335, ὁπότε οἱ ὀλιγαρχικοὶ παρέδωκαν τὴ Χίο στὸν Μέμωνα 3) 334, ὁπότε ὁ Ἀλκίμαχος τὴν ἀπελευθέρωσε γιὰ δευτέρη φορὰ 4) 333, ὁπότε ὁ Μέμων ἀνέκτησε τὴ νῆσον κατόπιν νέας προδοσίας τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ 5) 332, ὁπότε ὁ Ἡγέλοχος τὴν ἀπελευθέρωσε, ὁριστικὰ πλεόν, ἀπὸ τὸν Περσικὸ ζυγόν.

7. Heisserer, ἑ.ά., σ. 108.

εἶναι τελείως ὑποθετικές⁸. Τὸν ἀκριβῆ πάντως ἀριθμὸ τῶν εἶναι ἀδύνατο νὰ καθορίσωμε, ἐπειδὴ δὲν μᾶς τὸ ἐπιτρέπουν οἱ πηγές μας. Γιὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲν εὐσταθεῖ καὶ ἡ ἀντίθετη ἄποψη⁹, κατὰ τὴν ὁποία δὲν συνέβησαν πολιτικές ἀλλαγές στὴ Χίο, ἀλλὰ παρέμεινε ὑπὸ ὀλιγαρχικὸ καθεστῶς ἀπὸ τὸ 340, ὁπότε προσχώρησε στὸ Φίλιππο, μέχρι τὸ 332, ὁπότε ἡ ὀλιγαρχία καταλύθηκε ἀπὸ τὸν Ἡγέλοχον.

Οἱ φιλολογικὲς πηγές ποὺ ἀναφέρονται στὰ γεγονότα τῆς Χίου εἶναι ὁ Ἀρριανός, ὁ Κούρτιος Ροῦφος καὶ ὁ Διόδωρος, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ οἱ τρεῖς συγγραφεῖς¹⁰ ἀναφέρουν ὡς πρῶτον ἐπεισόδιον τὴν κατάληψιν τῆς Χίου ἀπὸ τὸν Μέμνονα τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 333, ὕστερα ἀπὸ προδοσίαν τῆς φιλοπερσικῆς ὀλιγαρχίας. Τοῦτο προφανῶς σημαίνει ὅτι ἡ Χίος εἶχε προσχωρήσει προηγουμένως στὸν Ἀλέξανδρον, ἀγνοοῦμε ὅμως ἂν αὐτὸ συνέβη κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Παρμενίωνος καὶ Ἀττάλου στὴ Μ. Ἀσία (336) ἢ κατὰ τὴν δράσιν τοῦ Ἀλκιμάχου στὴν Ἰωνίαν (334).

Κατὰ τὸν Ἀρριανόν¹¹ ὁ Φαρνάβαζος μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Μέμνονος (θῆρος τοῦ 333), τὸν ὁποῖον διαδέχθηκε στὴν ἀρχηγίαν, εἰσήγαγε Περσικὴν φρουρὰν στὴ Χίο καὶ μετὰ τὴ μάχην τῆς Ἰσσοῦ (Νοέμβριος τοῦ 333), φοβούμενος προφανῶς ἐξέγερσιν τῆς νήσου, ἐνίσχυσε τὴν φρουρὰν τῆς με 1500 μισθοφόρους, γεγονὸς ποὺ δείχνει τὴ σημασίαν ποὺ ἀπέδιδε στὴν κατοχὴ τῆς Χίου¹². Ἀφ' ἐτέρου ὁ Κούρτιος¹³, ὁ ὁποῖος περιγράφει διεξοδικώτερον τὰ γεγονότα τῆς Χίου, προσθέτει ὅτι ὁ Φαρνάβαζος παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν στὸν Ἀπολλωνίδην καὶ Ἀθηναγόραν, ἄνδρες τοῦ φιλοπερσικοῦ κόμματος, καὶ συνέλαβε τοὺς ἀρχηγούς τοῦ ἀντιπάλου κόμματος, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν τῶν στούς Μακεδόνες.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἡγέλοχος, στὸν ὁποῖον εἶχε ἀναθέσει ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Μακεδονικοῦ στόλου (ἄνοιξις τοῦ 333)¹⁴, δροῦσε στὸ Αἰγαῖον. Ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Τένεδον ποὺ προσχώρησε οἰκιοθελῶς σὲ αὐτόν, κατέπλευσε τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 332 στὴ Χίο, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι τὸν εἶχαν

8. Πρβλ. Hauben, «Macedonian Sea-Power», *Anc. Soc.* 7, 1976, σσ. 84-86 καὶ A. Bosworth, *A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander*, Oxford 1980, τόμ. Α', σσ. 178 καὶ 268, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ ἀλλαγές ἦσαν ὅπωςδῆποτε λιγώτερες καὶ ἀνασκευάζουν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Heisserrerr.

9. Πβλ. Bosworth, *ε.ά.*, σ. 178.

10. Ἀρριανός II, 1,1. Διόδωρος XVII, 29,2 - 31,3. Κούρτιος, Ἀποσπάσματα τοῦ Βιβλίου Β' (βλ. εἰς ἐκδ. τοῦ Loeb, τόμ. Α', σ. 58).

11. II, 13, 4-5, πβλ. Κούρτιος III, 1, 37.

12. Ὁ Φαρνάβαζος χρησιμοποιοῦσε ὡς ὀρμητήριόν του τὴ Χίο κατὰ τὶς μετακινήσεις του στὸ Αἰγαῖον, γιὰ τὸ λόγον δὲ αὐτὸ φρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς.

13. IV, 5, 15.

14. Ἀρριανός II, 2, 3, πβλ. Κούρτιος III, 1, 19.

προσκαλέσει να τους απελευθερώσει, παρά την αντίδραση των ἐγκαθέτων τοῦ Φαρναβάζου ποὺ κατεῖχαν ἀκόμη τὴν ἐξουσία. Κατόπιν τούτου ὁ Ἡγέλοχος κατέλαβε χωρὶς ἀντίσταση τὴν πόλη, ὁπότε συνέλαβε τὸν Φαρνάβαζο καὶ τὸν τύραννο τῆς Λεσβιακῆς Μηθύμνης Ἀριστόνικο, ὁ ὁποῖος μὲ πέντε πειρατικά πλοῖα εἶχε εἰσπλεύσει στὸ λιμάνι τῆς Χίου ἀρνοῦντας ὅτι κατεῖχετο ἤδη ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες. Συνέλαβε ἐπίσης τοὺς ἀρχηγούς τοῦ φιλοπερσικοῦ κόμματος Ἀπολλωνίδη, Φησίνο καὶ Μεγαρέα μαζί μὲ μερικοὺς ὁπαδούς των, τοὺς ὁποῖους λίγο ἀργότερα παρέδωσε ὁ ἴδιος στὸν Ἀλέξανδρο, ποὺ βρισκόταν τότε (χειμῶνας τοῦ 332/1) στὴν Αἴγυπτο. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐξώρισε τοὺς Χίους προδότες στὴν Ἑλεφαντίνη τῆς Ἀνω Αἰγύπτου¹⁵, ἐνῶ τοὺς Ἕλληνες τυράννους¹⁶ ἀπέστειλε στὶς πόλεις των, γιὰ νὰ τοὺς τιμωρήσουν ὅπως αὐτὲς ἐκρίναν.

Στὶς πληροφορίες αὐτὲς τοῦ Ἀρριανοῦ¹⁷ ὁ Κούρτιος¹⁸ προσθέτει μερικὲς λεπτομέρειες, τῶν ὁποίων ὅμως ἀδυνατοῦμε νὰ ἐλέγξουμε τὴν ἀκρίβεια. Κατ' αὐτὸν οἱ Ἡγέλοχος καὶ Ἀμφοτερός, ποὺ μὲ 160 πλοῖα κατέπλευσαν στὴ Χίο, προέβησαν σὲ πολιορκία τῆς πόλεως, τὴν ὁποία ὑπερήσπιζε ἡ Περσικὴ φρουρά. Κατὰ τὴν πολιορκία ἐκδηλώθηκαν διαφωνίες μεταξὺ τοῦ Ἀπολλωνίδη καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν μισοφόρων, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐπωφελοῦμενοι οἱ Μακεδόνες εἰσέδυσαν στὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἀπὸ κάποια πύλη της ποὺ παραβίασαν, βοηθούμενοι δὲ καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ τῆς Χίου ποὺ προσχώρησε ἀμέσως σὲ αὐτούς, ἐξόντωσαν τὴν Περσικὴ φρουρά καὶ συνέλαβαν τὸν Φαρνάβαζο μαζί μὲ τοὺς ἐγκαθέτους τοῦ Ἀπολλωνίδη καὶ Ἀθηναγόρα. Συνέλαβαν ἐπίσης 3000 Ἕλληνες μισοφόρους, τοὺς ὁποῖους ἐνέταξαν στὸ Μακεδονικὸ στρατό, κυρίευσαν δὲ 42 τριήρεις καὶ 50 πειρατικά πλοῖα, τῶν ὁποίων τοὺς κωπηλάτες κατέταξαν στὰ πλοῖα τοῦ στόλου των.

Ὅπως, λοιπόν, διαπιστώνουμε, οἱ φιλολογικὲς πηγὲς εἶναι πολὺ πενιχρὲς καὶ περιορίζονται στὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 333 καὶ 332, εὐτυχῶς ὅμως συνεπικουροῦνται ἀπὸ ἐπιγραφικὲς, οἱ ὁποῖες μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσουμε κάποια ἀμυδρὴ εἰκόνα γιὰ τίς συνθήκες ποὺ δημιουργήθηκαν στὴ νῆσο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες.

Τύχη ἀγαθὴ συνέβαλε νὰ βρεθοῦν στὴ Χίο δύο σημαντικὲς ἐπιγραφὲς ποὺ

15. Ἀρριανὸς III, 2,7. Ἡ Ἑλεφαντίνη ἦταν πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ νησίδος τοῦ Νείλου, ἀμέσως μετὰ τὸν πρῶτο καταρράκτη, στὰ σύνορα Θηβαϊδὸς καὶ Δωδεκασχοίνου. Στὴν Ἑλεφαντίνη ὑπῆρχε τὸ περίφημο Νειλόμετρο, τὸ ὁποῖο μετροῦσε τὸ ὕψος τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου.

16. Ρητὲς μαρτυρίες ἔχομε μόνο γιὰ τὴν τιμωρία τῶν τυράννων τῆς Ἑρεσοῦ καὶ τῆς Μηθύμνης, πβλ. Bosworth, ἑ.δ., σσ. 267-268.

17. III, 2, 3-7.

18. IV, 5, 14-21.

μᾶς διασώζουσαν δύο ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους, οἱ ὁποῖες λόγῳ τῆς σημασίας των ἔτυχαν ἐμπεριστατωμένης μελέτης ἐκ μέρους πολλῶν ἀξιολόγων ἐπιστημόνων¹⁹.

Ἀπὸ τις δύο ἐπιστολὰς σημαντικώτερη εἶναι ἡ πρώτη ἑξαιτίας τῶν πολυτίμων πληροφοριῶν ποὺ μᾶς παρέχει γιὰ τις σχέσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅχι μόνο μετὰ τὴν Χίον, ἀλλὰ κατ' ἀναλογία καὶ μετὰ τὰ ἄλλα αἰγαιοπελαγίτικα νησιά, ὡς καὶ τις πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας. Ἀνακαλύφθηκε καὶ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Γ. Ζολώτα²⁰, σώζεται δὲ σχεδὸν ἀκεραία. Γράφηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Χίου²¹, ἀλλ' ἀνακοινώθηκε στὸ λαὸ τῆς ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτή. Ἐπειδὴ γιὰ τὴ χρονολόγησίν της χρησιμοποιεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ἐπώνυμου ἄρχοντος τῆς νήσου καὶ ἐπειδὴ γίνεται χρῆσις τοῦ τρίτου προσώπου²², συνάγομε ὅτι στὸ ἀρχικὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς ἔγιναν οἱ ἀναγκαῖες μεταβολές κατὰ τὴν ἀναγραφή της στὸ λίθον. Ὡς πρὸς τὸ χρόνο ἀποστολῆς της οἱ ἐρευνῆται συμφωνοῦν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ γράφηκε τὸ 332, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Heisserer²³, ὁ ὁποῖος τὴν χρονολογεῖ στὸ ἔτος 334.

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι πράγματι διάταγμα (ἢ διάγραμμα)²⁴ τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς Χίους, τοὺς ὁποίους μετὰ τὴν ιδιότητα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Συμμαχίας διατάσσει: 1) νὰ δεχθοῦν στὴν πόλιν των τοὺς δημοκρατικούς ἐξορίστους καὶ

19. Τὴ σχετικὴ μετὰ τις ἐπιστολὰς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου βιβλιογραφία, βλ. στὰ λήμματα Δ 31 (Α' ἐπιστολὴ) καὶ Α 186 (Β' ἐπιστολὴ) τῆς Χιακῆς Προσωπογραφίας. Τis ἐπιστολὰς αὗτὲς διέκρινε σὲ πρώτη καὶ δευτέρα ὁ Γεώργιος Ζολώτας (Ἀθηνᾶ 1908, σσ. 125 καὶ 159), ἔκτοτε δὲ καθιερώθηκε ἡ διάκρισις.

20. Ἡ editio princeps τῆς ἐπιγραφῆς ἔγινε στὴν Ἀθηνᾶ 5, 1893, σσ. 7-33, κατόπιν δὲ περιελήφθηκε στὴ «Συναγωγὴ τῶν Χιακῶν καὶ Ἑρυθραϊκῶν Ἐπιγραφῶν» ποὺ ἐκδόθηκε μετὰ τὸ θάνατό του ἀπὸ τὴν κόρη του Αἰμιλία Ζολώτα (Ἀθηνᾶ, 20, 1908, σσ. 125-159, ἀρ. 1). Ἐκτοτε δημοσιεύθηκε σὲ πολλὰς ἐπιγραφικὰς συλλογὰς, ὅπως τὴ Syll(oge)³, ἀρ. 283, τὸν Μ. Tod, *Greek Hist. Inscriptions*, II, ἀρ. 192, κ.ἄ.

21. Τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τοὺς στ. 11 καὶ 14 τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπου τὰ γεγονότα ἐμφανίζονται ὡς ἐνδεχόμενα, βλ. V. Ehrenberg, *ἔ.ἀ.*, σ. 23, σημ. 1, πβλ. σσ. 28-29, ὅπου ὅμως, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ἔγινε γνωστὸ πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοσίν της πρὸς ἐνθάρρυνση τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἐκφοβισμό τῶν ὀλιγαρχικῶν.

22. Παρόλα αὐτὰ στοὺς στ. 10 καὶ 17 χρησιμοποιεῖται τὸ πρῶτον πρόσωπον (ἡμῶν — ἡμῖν). Μία ἐπὶ πλέον ἐνδείξις τῆς μεταγραφῆς τῆς ἐπιστολῆς εἶναι καὶ ἡ χρῆσις τῶν διαλεκτικῶν τύπων αὐ καὶ εὐ πρὸς ἀπόδοσιν τῶν Ἀττικῶν διφθόγγων αὐ καὶ εὐ (βλ. στ. 3, 8, 9, κ.ἄ.).

23. Ἐ.ἀ., σσ. 83-95. Κυριώτερον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς χρονολογήσεώς της στὸ ἔτος 334 εἶναι ὅτι ἡ ἀνακατάληψις τῆς νήσου ἀπὸ τὸν Μέμνονα τὸ ἔτος 335 εἶναι τελείως φανταστική, πβλ. Bosworth, *ἔ.ἀ.*, σσ. 178. Ἐπομένως ἡ παράδοσις τῆς Χίου σὲ αὐτόν, ὡς καὶ ἡ προδοσία τῶν ὀλιγαρχικῶν, μπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ μόνο στὸ ἔτος 333, πβλ. καὶ τὴ σημ. 6 ἀνωτέρω.

24. Πβλ. C. Welles, *AJA*, 42, 1938, σ. 258, σημ. 2. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (Μάρκελλος 24,7) τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων Ἕλληνες διατάγματα... προσάγορεύουσιν. Γιὰ τὰ διαγράμματα, βλ. τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον τοῦ C. Welles, σσ. 245-260.

νά καθιερώσουν ὡς πολίτευμά των τὴ δημοκρατία, νὰ ἐκλέξουν δὲ «νομογράφους», οἱ ὅποιοι θὰ καταγράψουν καὶ θὰ διορθώσουν τοὺς νόμους γιὰ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τῆς δημοκρατίας καὶ τὴν ἀσφαλὴ ἐπάνοδο τῶν ἐξορίστων. Ἀφοῦ δὲ τοὺς καταγράψουν, νὰ τοὺς ὑποβάλουν πρὸς ἐγκρίση στὸν Ἀλέξανδρο (στ. 3-7). 2) Νὰ παραδώσουν 20 ἐπανδρωμένους τριήρεις των, τίς ὁποῖες νὰ συντηροῦν μὲ ἰδικὰ των ἐξοδα καὶ οἱ ὁποῖες θὰ παραμείνουν σὲ ἐνεργὸ ὑπηρεσία ὅσο χρόνο συμπλέει μὲ τὸν Ἀλέξανδρο καὶ τὸ ἄλλο ναυτικὸ τῶν Ἑλλήνων (στ. 8-10). 3) Ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πρόδωσαν τὴν πόλη στοὺς βαρβάρους ὅσοι μὲν προλάβουν καὶ φύγουν ἀπὸ τὴ Χίο νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ στίς πόλεις τῆς Συμμαχίας, ἀλλὰ νὰ συλλαμβάνωνται σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι δὲ συλληφθοῦν²⁵ στὴ Χίο νὰ ὀδηγηθοῦν στὸ Συνέδριο τῆς Συμμαχίας γιὰ νὰ δικασθοῦν (στ. 10-15). 4) Ἐὰν προκύβουν διαφωνίες μεταξὺ τῶν ἐξορίστων καὶ ἐκείνων ποὺ ἔμειναν στὴν πόλη, αὐτὲς νὰ ἐπιλύωνται ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο (στ. 15-17) καὶ 5) μέχρι συνδιαλλαγῆς τῶν Χίων νὰ παραμείνῃ στὴν πόλη των ἐπαρκὴς Μακεδονικὴ φρουρά, τὴν ὁποία νὰ συντηροῦν οἱ ἴδιοι οἱ Χιῶτες (στ. 17-19).

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίξῃ τὸ ἐπιτακτικὸ ὕφος τοῦ διατάγματος, τὸ ὁποῖο ἐκ πρώτης ὀψεως μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπευθύνεται σὲ πόλη ποὺ ὑπέταξε διὰ τῶν ὀπλων καὶ ὄχι σὲ σύμμαχο ποὺ προσχώρησε οἰκειοθελῶς σὲ αὐτόν²⁶, ἐξηγεῖται ὅμως ἀπὸ τὴν ἰδιότητα του ὡς ἡγεμόνος τῆς Συμμαχίας, ὡς καὶ ἀπὸ τὴ δικαιολογημένη ὀργή του ἐναντίον ἐκείνων ποὺ παρέδωσαν στοὺς βαρβάρους τὴν πατρίδα των.

Ἰδιαίτερη γιὰ μᾶς σημασία ἔχουν οἱ στ. 10-15 τῆς ἐπιγραφῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους πληροφοροῦμεθα ὅτι, ὅταν ἐγράφετο ἡ ἐπιστολή, ἡ Χίος ἀνῆκε ἤδη στὴν Κορινθιακὴ Συμμαχία²⁷, ἐπειδὴ, ὅπως εἶναι φανερό, τὸ δόγμα τὸ τῶν Ἑλλήνων ἀφαιροῦσε μόνον σὲ μέλη τῆς Συμμαχίας.

Στὸ ἴδιο συμπέρασμα μᾶς ὀδηγεῖ καὶ τὰ γεγονότα ὅτι οἱ προδότες θὰ δικάζονταν ἀπὸ τὸ Συνέδριο τῆς Συμμαχίας. Παρόλα αὐτὰ τοὺς Χίους προδότες τιμώρησε ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος ἐξορίζοντάς τους στὴν Ἐλεφαντίνη, ὅπως

25. Στὸ στ. 14 τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφέρεται ἐγκαταλειφθῶσιν, τὸ ὁποῖο ὁ Ζολώτας ἐξέλαβε ὡς «γραφῆς ἀμάρτημα» καὶ διώρθωσε (βλ. Ἀθηνᾶ 1908, σσ. 147-148) σὲ ἐγκαταληφθῶσιν (τοῦ ἐγκαταλαμβάνω) στηριζόμενος στὸν Ἀρριανὸ III, 2,4: Φαργάβαζον ἐγκαταληφθέντα, πβλ. Heisserrer, ἔ.ἀ., σ. 94, μὲ τὴ σημ. 36, ὁ ὁποῖος δέχεται μὲν τὴ διόρθωση τοῦ Ζολώτα, ἀποδίδει ὅμως τὴ γραφὴ ὄχι σὲ σφάλμα τοῦ λιθοξόου, ἀλλὰ στὴν ἀπόδοση τοῦ Ἀττικοῦ ἢ μὲ τὸ Ἰωνικὸ εἰ.

26. Ἀρριανὸς III, 2, 3.

27. Σχετικὰ μὲ τὸ χρόνο ποὺ προσχώρησε ἡ Χίος στὴ Συμμαχία, ἄλλοι ἐρευνῶνται δέχονται τὸ 336 (βλ. Heisserrer, ἔ.ἀ., σσ. 84-85) καὶ ἄλλοι τὸ 334 (βλ. Ehrenberg, ἔ.ἀ., σσ. 27 καὶ 29), πβλ. καὶ Bosworth, ἔ.ἀ., σ. 178.

προαναφέραμε. Τὴν ἀντίφαση αὐτὴ μεταξὺ τῆς ἀρχικῆς διακηρύξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς ἀναφερομένης στὴν ἐπιστολὴ καὶ τῆς σχετικῆς πληροφορίας τοῦ Ἀρριανοῦ οἱ ἐρευνῆται προσπάθησαν νὰ ἐξηγήσουν προτείνοντας διαφορετικές λύσεις²⁸.

Ἡ ὑποχρέωσις ἐπίσης τῶν Χίων νὰ παραδώσουν 20 τριήρεις τῶν στὸν Ἀλέξανδρο ἐπεβάλλετο ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς Συμμαχίας, οἱ ὁποῖοι ὑποχρεώσαν τὰ μέλη τῆς νὰ ἐφοδιάσουν μὲ πλοῖα τὸν ἡγεμόνα γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος²⁹. Ὁ ἀριθμὸς βέβαια τῶν 20 πλοίων ἦταν πολὺ μεγάλος, τὸ δὲ οἰκονομικὸ βάρος γιὰ τὴ συντήρησίν των δυσβάστακτο, ἂν μάλιστα ληφθῇ ὑπόψη ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους μόνον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν παραχωρήσει 20 πλοῖα τῶν στὸν ἡγεμόνα³⁰. Ἐξηγεῖται ὅμως ἀπὸ τὴ ναυτικὴ ἰσχύ καὶ τὴν οἰκονομικὴ εὐρωστία τῆς Χίου, τίς ὁποῖες ὡς φαίνεται, διατήρησε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους³¹.

Ἀφ' ἐτέρου ἡ παρουσία Μακεδονικῆς φρουρᾶς στὴ Χίο ἐπεβάλλετο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη συνδιαλλαγῆς τῶν ἀντιπάλων κομμάτων, ἐπεὶδὴ μετὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν ἐξορίστων ὑπῆρχε φόβος νὰ ξεσπάσουν ταραχὲς στὴ νῆσο, τίς ὁποῖες μόνον ἡ παρουσία ἰσχυρῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς μποροῦσε νὰ ἀποτρέψῃ. Ἐπομένως ἡ ὑπαρξίς τῆς φρουρᾶς δὲν περιώριζε τὴν αὐτονομία τῆς Χίου, ὅπως δὲν περιώριζε τὴν αὐτονομία καὶ τῶν ἄλλων συμμαχικῶν πόλεων, στίς ὁποῖες εἶχε ἐπίσης ἐπιβληθῇ³². Ἀλλωστε ἓνα χρόνο ἀργότερα ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέσυρε τὴ Μακεδονικὴ φρουρὰ ἀπὸ τὴ Χίο, ὅταν Χιακὴ πρεσβεία πού τὸν συνάντησε στὴν Τύρο τοῦ τὸ ζήτησε³³.

28. Γιὰ τίς προταθεῖσες λύσεις, βλ. Ehrenberg, *ἔ. α.*, σσ. 27-29. Heisserrerr, *ἔ. α.*, σσ. 94-95, πβλ. Bosworth, *ἔ. α.*, σ. 268, ὁ ὁποῖος τίς συνοψίζει σὲ τρεῖς, ἀπὸ τίς ὁποῖες πιθανώτερη μᾶς φαίνεται ἡ τρίτη. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν οἱ Χιώτες προδότες ἀπεστάλησαν μὲν γιὰ νὰ δικασθοῦν στὸ Συνέδριο, ἀλλ' αὐτὸ τοὺς παρέπεμψε στὸν Ἀλέξανδρο, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς Σπάρτης, βλ. Διόδωρο XVII, 73, 5.

29. Κούρτιος III, 1, 20-21: *ex foedere naves sociis inperatae*, πβλ. Ehrenberg, *ἔ. α.*, σ. 26.

30. Ἀπὸ τὰ 160 Ἑλληνικὰ πλοῖα (Ἀρριανὸς I, 11,6) τὰ 20 ἦσαν Ἀθηναῖκά, πβλ. Lenschau, *ἔ. α.*, σσ. 205.

31. Κατὰ τὸν Θουκυδίδη (VIII, 45,4) οἱ Χιώτες ἦσαν οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῆς Χίου στὴν Ἀρχαιότητα, βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο μας στὸ περιοδικὸν *Παρασός* (32, 1990, σσ. 140-151).

32. Στίς συμμαχικὲς πόλεις τῆς Κυρίως Ἑλλάδος οἱ Μακεδονικὲς φρουρὲς τοποθετήθηκαν γιὰ λόγους ἀσφαλείας, πβλ. Ehrenberg, *ἔ. α.*, σ. 25. Φρουρὲς τοποθετήθηκαν καὶ σὲ μερικὲς Μικρασιατικὲς πόλεις (Μίλητο, Ἀλικαρνασσό, κ.ἄ.), ἂν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τίς εἶχε ἀνακηρύξει αὐτόνομες καὶ ἀφορολόγητες, βλ. Διόδωρο XVII, 24, 1, πβλ. *OGI*, ἀρ. 1 (γιὰ Πριήνη).

33. Ὡς αἰτία ἀνεφεραν οἱ Χῖοι πρέσβεις τίς ὑπερβασίεις τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς, πβλ. Κούρτιο IV, 8, 12. Ὁ Ehrenberg (*ἔ. α.*, σ. 25) ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς πλη-

Ἡ λεγομένη «δευτέρα ἐπιστολή τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους» εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ προβληματικά ἐπιγραφικά κείμενα τῆς ἐποχῆς, ἐπεὶ καὶ ἡ ἱστορία τῶν τεσσάρων θραυσμάτων της, ἀλλὰ καὶ ἡ συνένωσις καὶ συμπλήρωσις των, παρουσιάζουν ἀνυπέρβλητες δυσχέρειες. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφή, τὸ περιεχόμενό της ὅμως δὲν ἀφίνει τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται πράγματι γιὰ τὸν Μακεδόνα βασιλέα³⁴. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της ἐπίσης προκύπτει ὅτι ἡ δευτέρα ἐπιστολή ἀπεστάλη στὴ Χίο μετὰ τὴν ἐκδίωξή τῆς Περσικῆς φρουρᾶς καὶ ἐπομένως εἶναι μεταγενέστερη τῆς πρώτης³⁵, ἡ ὁποία γράφηκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή της, ὅπως προαναφέραμε.

Ἐπειδὴ οἱ ἐρευνῆται συμπληρώνουν τὴν ἐπιγραφή κατὰ διαφορετικὸ τρόπο³⁶, εἶναι δύσκολο νὰ κατανοηθῇ ἐπακριβῶς τὸ περιεχόμενό της. Παρόλα αὐτὰ θὰ ἐπιχειρήσωμε νὰ τὸ ἀποδώσωμε λαμβάνοντας ὑπόψιν τὸ κείμενο τοῦ Forrest, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στ. 3-8, ὅπου ἀκολουθοῦμε τὸν F. Walbank³⁷. Ἀναφέρονται, λοιπόν, στὴν ἐπιγραφή τὰ ἑξῆς: ὅσοι προδότες δὲν πληρώσουν τὸ πρόστιμο, τὸ ὁποῖο ὥρισε ὁ δῆμος, νὰ τοὺς θέσουν ὑπὸ ἐγγύηση οἱ ἄρχοντες καὶ νὰ τοὺς φυλάγουν ἀλυσοδεμένους. Ἄν δὲ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ἀποδράσῃ, νὰ καταβάλλουν οἱ ἐγγυηταὶ τὸ προβλεπόμενο πρόστιμο (στ. 3-8). Ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Χιώτες κανέναν νὰ μὴν προσαχθῇ σὲ δίκη μετὰ τὴν κατηγορία τοῦ «βαρβαρισμοῦ» (στ. 8-10)³⁸. Τὸ ὑπόλοιπο τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς (στ. 11-27)

ροφορίας τοῦ Κουρτίου, φρονούμε ὅμως ὅτι εἶναι μᾶλλον ἀκριβές, ἐφ' ὅσον ὁ Περσικός στόλος εἶχε διαλυθῇ κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Τύρου (Ἀρριανὸς II, 20, 1-3) καὶ οἱ Χιώτες ἐξόριστοι εἶχαν ὁπωσδήποτε ἐπιστρέψει, ὅποτε ἡ παρουσία τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς στὴ Χίο ἦταν πλέον περιττή.

34. Πβλ. Heisserer, ἔ.δ., σ. 96, ὁ ὁποῖος ἐξηγεῖ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλωμε γι' αὐτό.

35. Πβλ. Lenschau, ἔ.δ., σ. 213. Heisserer, ἔ.δ., σ. 110 μετὰ τὴν σημ. 11.

36. Πβλ. Ζολώτα, Ἀθηνᾶ 1908, σ. 163, Lenschau, ἔ.δ., σσ. 211-212. A. Wilhelm, *Griechische Königsbriefe*, Aalen 1968, σ. 216. W. Forrest, *Klio*, 51, 1969, σσ. 202-203 καὶ Heisserer, ἔ.δ., σ. 101, οἱ ὁποῖοι τὴν συμπληρώνουν καὶ τὴν σχολιάζουν. Ἀκολουθοῦμε τὸ κείμενο τοῦ Forrest, ἐπεὶ λαμβάνει ὑπόψιν του καὶ τὰ τέσσερα θραύσματα, ἐνῶ οἱ προηγούμενοι μονάχα τὰ τρία, πβλ. καὶ Heisserer, ἔ.δ., σ. 101, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ ἐπίσης τὸ κείμενο τοῦ Forrest. Παρόλα αὐτὰ εἶναι τόσο ἀθλία ἡ κατάστασις τῶν θραυσμάτων, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Forrest (σ. 203) ὁμολογεῖ ὅτι οἱ περισσότερες συμπληρώσεις του δίδονται *exempli gratia*.

37. Ὁ F. Walbank (*Phoenix* 16, 1962, σσ. 178-180) ἀφιέρωσε εἰδικὸ ἄρθρο του, στὸ ὁποῖο ἐξέτασε τὴν «ἐγγύηση» στὴν ἐπιστολή τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐπομένως μελέτησε μετὰ πολλὴ προσοχή τοὺς στίχους 3-8, ὅπου ἀναφέρεται.

38. Ἡ λ. *βαρβαρισμός*, εἶναι ἐδῶ συνώνυμη μετὰ τὸν *μηδισμό*, ὅρο πού συνηθίζταν κατὰ τὸν Ε' π.χ. αἰ., πβλ. Ἡρόδοτο IV, 165. Θουκυδίδης I, 95. Κατὰ τὸν Ehrenberg (ἔ.δ.,

ἀναφέρεται σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἐξορίστους, γιὰ τὸν ὁποῖο ζητεῖ ὁ βασιλεὺς νὰ τύχη εἰδικῆς μεταχειρίσεως, διότι: α') ὅπως ὁ ἴδιος ισχυρίζεται, δὲν ἐγκατέλειψε μὲ τὴ θέλησή του τὴ Χίο γιὰ νὰ καταφύγῃ στοὺς βαρβάρους· 2) εἶναι προσωπικὸς φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ 3) προσέφερε πολλὰς ὑπηρεσίες στοὺς δημοκρατικοὺς τὴν ἐποχὴ πού τὴν ἐξουσία στὴ νῆσο κατεῖχε ἡ ὀλιγαρχία.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ζητεῖ ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἀκυρώσῃ ἡ πόλις ὅσα μέτρα ἔλαβε ἐναντίον τοῦ πατέρα τοῦ φίλου του, νὰ ἐπιστρέψῃ δὲ στὸν ἴδιο ὅσα τοῦ ἀφαίρεσε καὶ μάλιστα πρῶτα σὲ αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἐξορίστους. Καὶ τέλος νὰ τὸν τιμήσῃ, ὡς καὶ τοὺς φίλους του, ἐπειδὴ εἶναι ἓνας πραγματικὸς πατριώτης. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ τελειώνει (στ. 27-30) μὲ τὴν ὑπόμνηση ὅτι, ἂν οἱ Χιώτες συμμορφωθοῦν πρὸς τὶς ὑποδείξεις του, ὁ Ἀλέξανδρος θὰ τοὺς ἐξυπηρετῇ στὸ μέλλον μὲ μεγαλύτερη προθυμία, ὅσάκις τοῦ τὸ ζητήσουν.

Ποῖος ὅμως εἶναι ὁ ἐπιφανὴς αὐτὸς Χιώτης, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπιδεικνύει τέτοιο ἐνδιαφέρον ὁ βασιλεὺς; Τὸ ζήτημα ἀπασχόλησε ὅλους ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐπιγραφή. Ὁ M. Adler³⁹ καὶ ὁ Γ. Ζολώτας, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι τὴν μελέτησαν, προτείνουν νὰ συμπληρωθῇ στὸ στ. 11 τὸ ὄνομα τοῦ ἱστορικοῦ Θεοπόμπου, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Φώτιο⁴⁰ ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐπανάφερε ἀπὸ τὴν ἐξορία στὴ Χίο ἀποστέλλοντάς ἐπιστολὰς του πρὸς τοὺς Χίους. Τὰ ὑπάρχοντα ὅμως στὸ στ. 11 κενὰ διαστήματα, πού εἶναι 5-7, δὲν ἐπιτρέπουν τὴ συμπλήρωση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπιφανοῦς ἱστορικοῦ⁴¹.

Ἄλλοι ἐρευνῶνται⁴² ἀνεζήτησαν τὴ λύση στὸ στ. 10 τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπου ἀναφέρεται κάποιος Ἀλκίμαχος, τὸν ὁποῖο ἐκλαμβάνουν ὡς τὸν Χίο φίλο τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ ὑπόθεσις των εἶναι κατὰ τοῦτο ἑλκυστικὴ, καθόσον τὸ ὄνομα Ἀλκίμαχος εἶναι σχετικῶς σύνηθες στὴ Χίο⁴³, ἀλλὰ Ἀλκίμαχος, ὅπως εἶδαμε, ὠνομαζόταν καὶ ὁ στρατηγὸς πού ἀπέστειλε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Ἰωνία καὶ Αἰολίδα, γεγονός πού ὠδήγησε ἄλλους ἐρευνητάς⁴⁴ νὰ ἐκλάβουν τὸν Ἀλ-

στ. 30, σημ. 1) ὁ ὅρος *βαρβαρισμός* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴ σημασία τοῦ *μηδισμού* κατὰ Μακεδονικὴ ἴσως συνήθεια, ἐνῶ συνήθως σήμαινε τὸ νὰ μιλᾷς μιὰ ξένη γλῶσσα ἢ νὰ κάνῃς (γραμματικὰ) λάθη στὴ μητρικὴ σου γλῶσσα, πβλ. Liddell-Scott, στὴ λ. *βαρβαρισμός*.

39. *De Alexandri Magni epistularum commercio*, Leipzig 1891, σσ. 7-8 (diss).

40. Τὸ σχετικὸ χωρίο, βλ. εἰς *FGrHist*, ἀρ. 115, T2. Ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο ἀπηρῶνε καὶ ὁ Θεόπομπος, τὶς λεγόμενες «Χιακές», αὐτόθι, F 253-254.

41. Βλ. σχετικῶς Heisserr, *ἐ.δ.*, σ. 106, πβλ. Forrest, *ἐ.δ.*, σ. 205.

42. Ὡς οἱ Wilhelm (*ἐ.δ.*, σσ. 9-12), Forrest (*ἐ.δ.*, σσ. 204-205) καὶ Bosworth, *ἐ.δ.*, σ. 134.

43. Βλ. A 187-193 τῆς *Χιακῆς Προσωπογραφίας* μας.

44. Ὡς οἱ Ζολώτας (*Ἀθηνᾶ* 1908, σσ. 160-161), H. Berve [*Das Alexanderreich*, II (1926), ἀρ. 47], Lenschau (*ἐ.δ.*, σ. 211) καὶ Heisserr (*ἐ.δ.*, σ. 106).

κίμαχο τῆς ἐπιγραφῆς ὡς τὸ στρατηγὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Γιὰ τὴν παρουσία ὅμως τοῦ στρατηγοῦ στὴ Χίο τίποτε δὲν ἀναφέρουν οἱ σχετικὲς πηγές, ὥστε ἀγνοοῦμε ἀν ἔδρασε πράγματι στὴ Χίο⁴⁵.

Πάντως ὅποιαδήποτε ἀπὸ τὶς ἀπόψεις αὐτὲς καὶ ἀν εὐσταθῇ⁴⁶, ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους εἶναι ἓνα ἀξιόλογο ἐπιγραφικὸ κείμενο, ἐπεὶδὴ παρουσιάζει τὸν Ἀλέξανδρο νὰ ἐπιδεικνύη προσωπικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τύχην ἐνὸς συγκεκριμένου προσώπου, τὸ ὁποῖο ἐπιγραφικῶς μόνον ἐδῶ παρατηρεῖται⁴⁷. Μολονότι δὲ τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸ γιὰ τὸ ἄτομο αὐτό, ὑποθέτομε ὅτι θὰ ἦταν ἐπιφανὴς πολίτης τῆς Χίου, ἐφόσον τὸν τίμησε μὲ τὴν προσωπικὴ του φιλία ὁ μεγάλος κατακτητὴς⁴⁸.

Στὴ Χίο ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχε μόνον προσωπικοὺς φίλους ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ὁ σοφιστὴς Θεόκριτος (Θ 62). Τὸ περίεργο μάλιστα εἶναι ὅτι, ἐνῶ ὁ Θεόκριτος ἦταν δημοκρατικὸς, ἀνῆκε στὸ ἀντιμακεδονικὸ κόμμα τῆς νήσου καὶ εἶχε ὡς πολιτικὸ του ἀντίπαλο τὸν ἱστορικὸ Θεόπομπο (Θ 77), ὁ ὁποῖος, ἀν καὶ ἀριστοκρατικὸς, ἦταν θερμὸς ὑποστηρικτὴς τῆς Μακεδονίας. Ἔτσι συνέβη, ὥστε νὰ κρατήσουν οἱ δύο ἐπιφανεῖς Χιώτες τῆς ἐποχῆς τελείως διαφορετικὴ στάση ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εἶχε λάβει ἐπισήμως τὸ κόμμα των. Καὶ τοῦ μὲν Θεοπόμπου ἡ στάσις ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴ μακρὰ παραμονή του στὴν αὐλὴ τοῦ Φιλίππου⁴⁹, τοῦ Θεοκρίτου ὅμως ἡ ἐχθρότητα παραμένει ἀνεξήγητη⁵⁰.

45. Πβλ. Forrest, *ἑ.δ.*, σ. 204. Ἀπὸ τὸν Ἀρριανὸ (I, 18, 1) σχηματίζομε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Ἀλκιμάχος περιώρισε τὴ δράση του στὶς Μικρασιατικὲς ἀκτές. Ἀρχηγὸς ἄλλωστε τοῦ Μακεδονικοῦ στόλου ἦταν τότε ὁ Νικάνωρ (αὐτ., I, 18, 4, καὶ 19, 3), ὁ ὁποῖος ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἔδρασε στὴ Χίο.

46. Τὴν ἀπάντησιν στὸ ἐπίμαχο ἐρώτημα θὰ μᾶς ἔδινε ἡ ἴδια ἡ ἐπιγραφὴ, ἐφόσον ὅμως γνωρίζαμε ἀν στὸ στ. 10 εἶχε γραφῇ Ἀλκιμάχο[ς] ἢ Ἀλκιμάχο[ν], ὁπότε θὰ συμπληρώναμε ἀναλόγως καὶ τὸν στ. 11, πβλ. Wilhelm, *ἑ.δ.*, σσ. 9-10. Forrest, *ἑ.δ.*, σ. 204. Heisserer σ. 106.

47. Πβλ. Heisserer, *ἑ.δ.*, σ. 111.

48. Ὁ Wilhelm (*ἑ.δ.*, σ. 15) υποθέτει ὅτι ἡ γνωριμία τοῦ Ἀλεξάνδρου μὲ τὸν ἐν λόγῳ Χίο ἦταν παλαιὰ καὶ ὅτι ἴσως προῆλθε ἀπὸ τὴν παραμονὴ τοῦ τελευταίου στὴ Μακεδονικὴ αὐλὴ. Ὅθεν συμπληρώνει ἀναλόγως τοὺς στ. 18-19: [...καὶ πρὸτ/ερον παρὰ μ[οι?] δι/ατρίβων? Πβλ. Heisserer, *ἑ.δ.*, σ. 111, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεδίωκε νὰ συνάπτῃ γνωριμίες καὶ φιλίες μὲ τοὺς ἡγετικοὺς κύκλους τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἀποβέποντας προφανῶς στὴν ὑποστήριξίν των.

49. *FGrHist*, ἀρ. 115, F. 25.

50. Ἄν ὁ Ἀντικλῆς Θεοκρίτου ἦταν πράγματι γιὸς τοῦ σοφιστῆ, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ἐχθρότητα τοῦ Θεοκρίτου κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξετέλεσε ἐπεὶδὴ ὁ Ἀντικλῆς εἶχε μετᾶσχει στὴ συνωμοσία τῶν βασιλικῶν παίδων (327 π.Χ.). Ἀλλὰ γιὰ τὴν ταύτιση αὐτὴ ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀμφιβολίες, πβλ. τὸ λῆμμα Α 276 τῆς Χιανῆς *Προσωπογραφίας*.

Ὁ Θεόκριτος συνέθεσε σκωπτικά ἐπιγράμματα, σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐσκωπτε τὸν Ἀλέξανδρο, ὅταν κάποτε ζήτησε ἀπὸ τὶς Ἰωνικὲς πόλεις, καὶ πρώτη μεταξὺ αὐτῶν τῇ Χίῳ, νὰ τοῦ ἀποστείλουν πορφύρα. Τότε ὁ Θεόκριτος, ὁ ὁποῖος ἔτυχε νὰ παρευρίσκεται στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἐπιστολῆς, παρατήρησε: «τώρα κατάλαβα τί ἐννοοῦσε ὁ Ὅμηρος, ὅταν ἀποκαλοῦσε πορφυροῦν τὸν θάνατο»⁵¹.

Ἄν καὶ ὠργίσθηκε ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν πληροφορήθηκε τὸ σκῶμμα, φάνηκε ὅμως ἀνεκτικός καὶ δὲν τὸν τιμώρησε. Δὲν φάνηκε ὅμως ἐξ ἴσου ἀνεκτικός καὶ ὁ Ἀντίγονος ὁ Μονόφθαλμος στὰ σκῶμματα τοῦ Θεοπόμπου, ἀλλὰ διέταξε νὰ τὸν ἐκτελέσουν (318-315)⁵².

Ἀπὸ ὅσα προαναφέραμε προκύπτει ὅτι: 1) στὴ Χίῳ ὑπῆρχε ἰσχυρὸ φιλομακεδονικὸ κόμμα, τοῦ ὁποῖου φορεῖς ἦσαν οἱ δημοκρατικοὶ πολῖτες, ἐνῶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ ὑποστήριζαν τὴν Περσία 2) οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες διεξάγονταν μὲ μεγάλο πάθος μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων κομμάτων καὶ ὅτι ἐξαιτίας τούτου ἡ Χίος ἔλλαξε δύο τοὐλάχιστο φορὲς στρατόπεδο καὶ 3) ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλε δύο τοὐλάχιστο ἐπιστολὰς τοῦ πρὸς τοὺς Χίους⁵³, τῇ μίᾳ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσίν της καὶ τὴν ἄλλη μετὰ ἀπὸ αὐτήν.

Τὰ ἀνωτέρω, λοιπόν, δείχνουν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἐπέδειξε ὁ βασιλεὺς γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὴ Χίῳ, μὲ πολῖτες τῆς ὁποίας συνεδθῆ διὰ φιλίας⁵⁴, ἀλλὰ καὶ τῇ φιλομακεδονικῇ στάσει ποὺ τήρησε κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο ὁ λαὸς τῆς Χίου, ὁ ὁποῖος κατενόησε τὴ σημασία τῆς μεγάλης Πανελληνίας ἐκστρατείας καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τάχθηκε, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, παρὰ τὸ πλευρὸ ἐκείνων ποὺ ἀνέλαβαν νὰ τὴν πραγματοποιήσουν, τοῦ Φιλίππου Β' καὶ ἀργότερα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

51. Ἀθήναιος XII, 1, 55, pp. 539f-540 a. Ὁ στίχος προέρχεται ἀπὸ τὸ Ε, 83 τῆς *Πιάδος*. Ἡ λ. πορφύρεος σημαίνει ἐδῶ τὸν μαῦρο. Ὁθεν πορφύρεος θάνατος εἶναι ὁ μαῦρος θάνατος.

52. Τὶς σχετικὰς μαρτυρίες, βλ. στὸ λῆμμα Θ 62 τῆς *Χιακῆς Προσωπογραφίας*.

53. Ἐὰν οἱ πληροφορίες τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Ἀθηναίου (βλ. τίς σημ. 40 καὶ 51 ἀνωτέρω) εἶναι ἀκριβεῖς, ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἀπηύθυνε καὶ ἄλλες ἐπιστολὰς τοῦ πρὸς τοὺς Χίους.

54. Δηλ. τὸν Θεόπομπο, ὡς καὶ τὸν ἀναφερόμενο στὴ δεύτερη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους.